

УДК 342.7

Т. В. Чехович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАКРІПЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ПЕРЕД ЗАКОНОМ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Конституційний принцип рівності є однією з фундаментальних конституційних вимог, а також важливою умовою існування демократичної, правової держави [1, с. 241]. Закріплення конституційного принципу рівності є величезним здобутком сучасного українського суспільства, зумовленим об'єктивно існуючими імперативами цивілізації [2, с. 15–24]. У ст. 24 Конституції України закріплена юридична рівність громадян, яка визначає однаковість юридичного положення, рівність суспільного становища людей за законом. Вона полягає у формальній рівності юридичних прав та свобод.

Принцип рівності перед законом широко використовується майже у всіх галузях права в межах правової системи України. Він отримав своє нормативне закріплення як на рівні міжнародного права, так і на рівні національної правової системи, зокрема в Основному Законі України та в чинному законодавстві України, а також у підзаконних нормативно-правових актах. Однак зрозуміти суть цього принципу та його значення в сучасній Українській державі можна лише здійснивши аналіз історико-правових витоків ідеї рівності, її розвитку і становлення у вітчизняній правовій думці, закріплення на конституційному рівні тощо.

Різним етапам історичного розвитку прав людини характерні свої масштаб і міра свободи, коло суб'єктів і відносин, тобто свій зміст принципу рівності. Більше того, науковці наголошують на тому, що історія права являє собою еволюцію змісту, масштабу і ступеня саме правової рівності [3, с. 290]. Важливо звернути увагу на те, що принципи права історичні, а це означає, що нема вічних і незмінних принципів і кожний тип права має свої принципи [4, с. 102]. Безперечно, це в повній мірі стосується принципу рівності перед законом.

Теоретичні питання принципу рівності досить широко висвітлені такими вченими, як О. Бандурка, В. Білоус, І. Бородин, І. Голосніченко, В. Грохольський, В. Гуславський, В. Єрмаков, Г. Журавльова, Р. Калюжний, В. Колісник, Т. Котарбинський, І. Полховська, Л. Худояр та ін. Проте, незважаючи на досить велику кількість досліджень присвячених даній проблематиці, питання щодо формування передумов закріплення прин-

ципу рівності громадян перед законом у Конституції України залишаються актуальними і маловивченими. Зазначене зумовлює мету цієї статті.

Історично ідея рівності перед законом має глибоке коріння. Її витoki можна знайти в давніх цивілізаціях, а зокрема в Стародавній Греції та Римі. Так, у Стародавньому Римі говорили: *Leges sunt inventae quae cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur* – закони звертаються до всіх одним і тим же голосом [5, с. 660].

Однак у той час рівність у праві та рівність перед законом, як одна із форм її прояву, мала певну особливість. Мова йде про те, що право давніх держав, наприклад право Стародавнього Єгипту, Вавилону, Риму, Греції, Індії, та феодальне право, наприклад право франків, ранньофеодальної Англії, Німеччини, Франції та ін., було диференційованим, тобто говорити про рівність перед законом у сучасному розумінні цього принципу немає підстав. Фактично в той час існував поділ суспільства на різні класи, або страти за різними ознаками, а зокрема: за походженням, за статевою ознакою, за майновим цензом, за віком та ін. Тобто існувала не тільки фактична, але й юридична нерівність осіб перед законом. Особливо це стосувалося питання про відповідальність за вчинення того чи іншого правопорушення. Наприклад, у відповідності до Законів Хамурапі, царя Вавилону, а зокрема § 204: «Якщо мушкенум вдарить по щоці мушкенума, то він повинен відважити десять сиклів срібла» [6, с. 12]. У той же час у відповідності до §205 цієї пам'ятки права: «Якщо раб вдарить по щоці когось із людей, то треба відрізати йому вухо» [6, с. 12].

Крім того, рівність усіх перед законом не існувала не лише де-факто, її не було навіть в ідеальному вимірі [7, с. 44]. Так, аналізуючи праці видатних філософів того часу, можна побачити пануючі в той час уявлення в суспільстві про ідею рівності перед законом. Так, наприклад, Аристотель писав про те, що чоловік і жінка, раб і вільна особа мають різну природу і не можуть бути рівними [8, с. 18, 22, 31]. Відомий мислитель Стародавнього Риму Цицерон писав про те, що рівність є несправедливою, якщо вона не враховує ступенів у соціальному стані особи [9, с. 22]. Звичайно, можна навести й інші приклади. Як справедливо звертає увагу А.М. Колодій, «принцип рівності

в праві рабовласницького типу існував у дуже спотвореному вигляді – як рівність власників-товаровиробників і повна (фактична і юридична) нерівність між вільним населенням і рабами» [4, с. 102]. Таким чином, із вже наведеного можна зробити висновок про те, що за доби рабовласницького права та держави вести мову про загальну рівність, у тому числі перед законом, не було підстав.

У Середньовіччі ідея рівності і, зокрема, рівності перед законом також не була реалізована в сучасному її розумінні. Як справедливо звертає увагу у своєму дисертаційному дослідженні С.П. Погребняк, «у Середні віки ніхто не виходив із того, що всі люди рівні, а навпаки, відштовхувалися від того, що вони різні за своєю значущістю, принаймні в земному житті. Причому в Середні віки не існувало навіть рівності в публічному просторі, тобто просторі за межами сім'ї, за межами «дому» [10, с. 143].

До аналогічних висновків приходять у своїй дисертації А.М. Колодій, який зазначає: «Феодальне право юридично закріплювало фактичну нерівність між станами, мало до появи абсолютизму партикулярний характер, було правом пільг, було пронизане принципами теологічного світогляду» [4, с. 102].

Враховуючи наведене вище, ми цілковито підтримуємо наукову позицію С.П. Погребняка про те, що античне і середньовічне право, поза всяким сумнівом, були глибоко диференційованими нормативними системами зі значною кількістю стратифікаційних ознак (стать, релігійні переконання, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання тощо). Таким чином, античне і середньовічне право не знали загальної рівності [10, с. 103]. Очевидно, що мова йшла про спотворене розуміння ідеї рівності перед законом за доби феодального права та держави, за якої право надавало привілеї феодалам і обмежувало права інших верст населення.

Зародки сучасного розуміння ідеї рівності перед законом належать до доби буржуазного права та держави. Фактично в цей період, під впливом ідей видатних мислителів Нового часу, таких як Т. Гоббс, Дж. Локк, Вольтер, було сформоване перше покоління прав людини. Філософсько-правова думка того часу ґрунтувалася на ідеї рівності всіх представників людства. Ця ідея формувалася в протистоянні двом аспектам нерівності, що оспорювалися, – нерівності по лінії «свої – чужі», яка розмежовувала людей, які належать до різних общин, релігій, націй тощо, та нерівності по лінії «вищі – нижчі», що розподіляла представників однієї спільноти за принципом природної ієрархії [3, с. 112]. Так, наприклад, Т. Гоббс писав: «Природа зробила всіх людей рівними в здібностях тіла і розуму, і якщо навіть інколи і знайдеться хтось,

тілом набагато міцніший або розумом швидший за всіх інших, усе ж таки на загал ця відмінність однієї людини від іншої не настільки значна, щоб одна якась людина могла на цій підставі претендувати на якесь благо для себе, на яке так само не могла б претендувати й інша людина» [3, с. 150].

Варто відзначити те, що в першому поколінні прав людини відобразилися ті традиційні ліберальні цінності, які були сформульовані в процесі здійснення буржуазних революцій. Мова йде про особисті (громадянські) та політичні права: право людини і громадянина на свободу думки, совісті та релігії; право на участь у здійсненні державних справ; право на рівність перед законом; право на життя, свободу і безпеку особи; право на свободу від свавільного арешту, затримання або вигнання; право на гласний розгляд справи незалежним і неупередженим судом та ін.

Головні принципи буржуазного права, в тому числі і принцип рівності перед законом, були найбільш чітко сформульовані в англійському «Біллі про права» (1689 р.), Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки (1776 р.) і їх «Біллі про права» (1789–1791 рр.), французькій «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.) та ін. [4, с. 102].

Так, у французькій «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.) зазначалося: «Закон є виразником загальної волі... Він має бути рівним для всіх, як у тих випадках, коли він захищає, так і тих випадках, коли він карає» [6, с. 138]. Таким чином, унаслідок буржуазних революцій фактично закріпився принцип обов'язковості вимог закону для кожного. Всі, незалежно від походження чи будь-яких інших ознак, визнавалися рівними перед законом. Як справедливо зазначає О.О. Шевченко, «те, що в середньовіччі було привілеєм сотень сімей, протягом століття поширилось на тисячі і мільйони, аж поки стало невід'ємним правом кожного громадянина. Тому в західних демократіях під час буржуазних революцій не стільки знищувалося дворянство, скільки народ успадковував його привілеї» [6, с. 6].

Незважаючи на те, що ідея рівності перед законом була закріплена в багатьох офіційних документах того часу, її реалізація на практиці була досить складною, зокрема в контексті надання кожному рівних можливостей у реалізації його прав. Так, наприклад, загальне виборче право без обмежень за ознаками статі, раси, релігійних переконань, майнового стану та освіти вперше у світі було реалізоване тільки в 1893 р. у Новій Зеландії [11, с. 59]. Іншим прикладом є доктрина «рівні, але сегреговані», яка була визнана неконституційною в США лише в 1954 р. рішенням Верховного Суду США в справі «Браун проти Ради з питань освіти» [12, с. 115]. Пояснюючи причини досить тривалого відкладання розгляду питання про ви-

знання цієї доктрини неконституційною, відомий дослідник Ф. Гаєк зазначав, що сучасна людина може суцільно схвалювати ідеал загальної рівності перед законом, але на практиці обмежує його застосування лише тими, кого вона розглядає як собі подібних, і дуже повільно вчиться розширювати коло тих, кого приймає як рівних [13, с. 226].

Що ж стосується вітчизняної практики реалізації принципу рівності громадян перед законом, то можна однозначно сказати те, що вона повністю вписувалася в загальносвітові тенденції становлення і розвитку цього принципу. Безперечно, право Київської Русі (IX – XI ст.), Галицько-Волинського князівства (XII – XIV ст.), право на українських землях під владою Литви та Польщі (XIV – перша половина XVII ст.), право доби козацько-гетьманської держави (1648 р. – кінець XVIII ст.), право на українських землях у складі двох імперій (кінець XVIII – початок XX ст.) було глибоко диференційованим. Правовий статус людини визначався насамперед її походженням. Таким чином, у зазначені історичні періоди розвитку права і держави на українських землях не можна було говорити про рівність громадян перед законом у сучасному її розумінні.

Крім того, необхідно відзначити те, що не існувало самого інституту громадянства, а отже, і говорити про рівність громадян перед законом можна лише з моменту зародження цього інституту на українських землях.

Певні зародки ідеї рівності громадян перед законом можна побачити лише за доби державного відродження України (1917–1921 рр.). Так, наприклад, у Тимчасовому Основному Законі Української Національної Ради ЗУНР 1918 р. говорилося: «Право влади іменем Західно-Української Народної Республіки виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосереднього тайного і пропорційного права голосування без різниці пола» [14, с. 57]. Таким чином, можна побачити те, що Україна за доби відродження своєї державності в 1917–1921 рр. намагалася запозичити у власне національне законодавство передовий, позитивний світовий досвід і, зокрема, в контексті запровадження загального, рівного виборчого права, яке також є одним із проявів рівності перед законом.

Наступний історичний період розвитку права і держави на території сучасної України, а зокрема у 20 – 90 ті рр. XX ст. мав певну специфіку. У цей історичний період Україна перебувала в складі СРСР. Законодавство УРСР створювалося в чіткій відповідності з нормами законодавчих актів СРСР. При цьому принцип рівності перед законом, як принцип побудови української радянської держави, завжди декларувався на рівні як союзного законодавства, зокрема в Конституціях СРСР, так

і на рівні законодавства радянських республік. Це, зокрема, можна побачити, проаналізувавши положення Конституцій тієї доби. Але оскільки нас цікавить, у першу чергу, саме Україна, зупинимося на аналізі тих Конституцій, які були прийняті в радянській Україні. Так, аналіз тексту Конституції УСРР 1919 р. дає підстави стверджувати те, що принцип рівності перед законом у ній був формально закріпленим. Але ця рівність мала певну специфіку. Так, у ст. 22 цієї Конституції зазначалося: «Для повного проведення основ диктатури пролетаріату та зубожілого селянства УСРР надає працюючим масам всі права і можливості у сфері громадянського і політичного життя» [15]. Далі в ст. 32 Конституції УСРР 1919 р. зазначається: «УСРР, визнаючи рівні права за працюючими, незалежно від їх раси та національності, визнає такими, що суперечать основним законам Республіки, будь-які устави, або надання будь-яких привілеїв, а також будь-яке обмеження національних меншин, або обмеження їх рівноправності. З огляду на інтереси робітничого класу в цілому УСРР позбавляє політичних прав окремих осіб та окремі групи, які користуються цими правами на шкоду соціалістичної революції» [15]. Фактично декларативно ця Конституція захищала права трудящих та зубожілого селянства. При цьому рівноправ'я та рівність перед законом була вибірковою, адже нормативно закріплювалась можливість позбавлення політичних прав окремих осіб або окремих групи, які користуються цими правами на шкоду соціалістичної революції. Тобто це був узаконений шлях політичних репресій проти інакодумців.

У Конституції УСРР 1929 р. фактично були розвинені положення Конституції УРСР 1919 р. Так, у ст. 5 та у ст. 6 цієї Конституції зазначалося, що «Українська соціалістична радянська республіка забезпечує політичні права для трудящих мас, без різниці статі, віри, раси і національності і цілком позбавляє цих прав експлуататорські класи. Громадяни Української соціалістичної радянської республіки є тим самим громадянами Союзу радянських соціалістичних республік. Громадяни інших соціалістичних радянських республік мають на території Української соціалістичної радянської республіки всі права і виконують всі обов'язки, встановлені для громадян Української соціалістичної радянської республіки» [16]. Далі, у ст. 17 Конституції УСРР 1929 р., дублювалося положення Конституції УСРР 1919 р.: «Керуючись інтересами трудящих, Українська соціалістична радянська республіка позбавляє окремих осіб та окремі групи прав, що вони ними користуються на шкоду інтересам соціалістичної революції» [16].

У більшій мірі принцип рівності перед законом нормативно закріпила Конституція УРСР 1937 р.

Так, ст. 122 Конституції закріпила положення про те, що рівноправність громадян УРСР, незалежно від їх національності і раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом. Яке б то не було, пряме чи посереднє, обмеження прав або, навпаки, встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності, так само як усяка проповідь расової або національної винятковості, або ненависті і зневаги – караються законом [17]. Таким чином, декларувалась ідея рівноправності громадян УРСР незалежно від ознаки національності і раси. Прямо заборонялося встановлення прямого чи посереднього обмеження прав або встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності.

Незважаючи на прогресивний характер норми, закріпленої в ст. 122 Конституції УРСР 1937 р., не варто забувати того, що вона носила формальний характер. Адже 20-50 рр. ХХ ст. – це доба масштабних репресій в УРСР, коли питання про життя людини вирішувалося без суду та залучення захисника. Тільки за період з 1929 р. по 1952 р. було знищено 17,3 млн. українців [18, с. 182]. Отже, рівність перед законом була в той час скоріше декларативною, ніж реальною.

Досить детально принцип рівності перед законом був врегульований у Конституції УРСР 1978 р. Так, у ст. ст. 32-34 цієї Конституції розривається суть цієї категорії. Так, відповідно до ст. 32 Конституції УРСР 1978 р. громадяни Української РСР є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин [19]. Відповідно до ч. 2 цієї ж статті Конституції рівноправність громадян Української РСР забезпечується в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя. Далі в ст. 33 цієї Конституції закріплюються положення про рівноправність жінки і чоловіка. Так, зокрема, зазначалось, що жінка і чоловік мають в Українській РСР рівні права. Здійснення цих прав забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у здобутті освіти і професійної підготовки, в праці, винагороді за неї і просуванні по роботі, в громадсько-політичній і культурній діяльності, а також спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям, поступове скорочення робочого часу жінок, які мають малолітніх дітей [19].

Крім того, окремо, в ст. 34 Конституції УРСР 1978 р., зазначалося те, що громадяни Української РСР різних рас і національностей мають рівні права. Здійснення цих прав забезпечується політикою всебічного розвитку і зближення всіх націй і народностей СРСР, вихованням громадян у дусі радянського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму, можливістю користуватися рідною мовою та мовами інших народів СРСР. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян за расовими і національними ознаками, так само як і всяка проповідь расової або національної винятковості, ворожнечі або зневаги – караються за законом [19]. Безперечно, закріплення саме такого формулювання принципу рівності перед законом у Конституції УРСР 1978 р. є наслідком тих процесів, які відбулися як у межах Радянського Союзу, так і у світі. Так, до прийняття Конституції УРСР 1978 р. у Радянському Союзі відбулася «хрущовська відлига», відбулося розвінчання «культу Вождя» та інші події, які суттєво вплинули на офіційну політику радянської влади. Крім того, після Другої світової війни була прийнята низка важливих міжнародних документів, які стосувалися прав людини. Зокрема, мова йде про Загальну декларацію прав людини від 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та ін. [20, с. 9; 21, с. 38–46; 22, с. 33–38]. Звичайно, основні положення цих міжнародних документів знайшли формальне відображення як у Конституції СРСР 1977 р., так і в Конституції УРСР 1978 р. При цьому мова йде саме про їх формальне відображення в Конституціях того часу, в тому числі в Конституції УРСР 1978 р. Адже реальної рівності перед законом за радянської доби фактично не існувало. Аналізуючи цей історичний період розвитку Української держави, О.О. Шевченко справедливо зазначає: «Рішення як вищих центральних партійних органів, так і місцевих партійних комітетів із будь-яких питань соціально-економічного і політичного життя країни, а також вказівки партійних функціонерів були обов'язковими для виконання всіма як державними органами, так і громадськими організаціями. Маючи свій власний апарат насилля, що в різні роки іменувався Надзвичайна комісія, ОДПУ, НКВС, КДБ, партія вдавалась стосовно непокірних чи інакомислячих до репресій» [6, с. 194]. Отже, декларування в Конституції УРСР 1978 р. принципу рівності громадян перед законом мало демонстративний, для всього світу, виключно формальний характер.

Аналіз історичного шляху становлення принципу рівності перед законом як у світовій практиці, так і у вітчизняній законотворчій практиці

має, на наш погляд, важливе практичне значення. Це, насамперед, дозволяє краще зрозуміти те, за яких передумов було закріплено цей принцип у Конституції України, яким має бути змістове наповнення цього принципу в Україні як незалежній, демократичній, соціальній та правовій державі. Адже, як вірно зазначає А.М. Колодій, «принципи є соціальними явищами, як за джерелом виникнення, так і за змістом: їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку, і в них відображаються закономірності суспільного життя. Без урахування таких істотних моментів неможливо пояснити і зрозуміти те особливе значення цих принципів для послідовного узгодження людської діяльності з вимогами об'єктивних соціальних закономірностей» [4, с. 92].

На наш погляд, рівність перед законом є одним із фундаментальних принципів сучасного українського конституціоналізму. Це вимога до держави і суспільства відносно рівної цінності життя будь-якої людини, рівного її доступу до тих можливостей, які надаються законодавством України, а також рівність у притягненні правопорушника до різних видів юридичної відповідальності в разі вчинення правопорушення незалежно від їх майнового становища, посади в органах державної влади, статевої ознаки, віросповідання та інших ознак. Адже Україна у відповідності до ст. 1 Конституції України є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [23]. А в ст. 3 Конституції України прямо вказується те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Крім того, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [23]. Таким чином, Конституція України нормативно закріпила концепцію людиноцентризму, визнавши кожну людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Очевидно, що ці положення не мають виключно декларативний характер. Вони мають важливе практичне значення і є критерієм оцінки діяльності держави і, зокрема, у сфері публічного управління.

На жаль, на сьогодні концепція людиноцентризму в українській державі на практиці не відіграє того значення і ролі, яку б мала відігравати у відповідності зі ст. 3 Конституції України. Як вірно звертає увагу Р.С. Мельник, «...поставлена більше десяти років назад на обговорення проблематика людиноцентризму на сьогодні перейшла в розряд «другорядних» питань. Складається таке враження, що про неї почали вже забувати, а подекуди і ігнорувати» [24, с. 157].

Очевидно, що така ситуація є неприпустимою для демократичної, правової, соціальної держави, якою має бути сучасна Українська держава відповідно до Конституції України.

Крім того, Конституція України нормативно закріпила в ст. 24 принцип рівності громадян перед законом, у відповідності з яким громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [23]. Виникає логічне питання: чим відрізняється формулювання цього принципу в Конституції України від тих формулювань, які були в попередніх Конституціях УРСР? Що принципово нового принесла в зміст цього принципу Конституція України? На наш погляд, за змістовим наповненням принцип рівності громадян перед законом, закріплений у Конституції України, та принцип рівності громадян перед законом, закріплений у попередніх Конституціях, створених за радянської доби, суттєво відрізняється. Ця відмінність полягає в тому, що за радянської доби рівність перед законом декларувалася як рівність певного класу громадян радянської України. Зокрема, в першій Конституції УСРР 1919 р. така рівність стосувалася лише трудящих та зубожілого селянства, а держава офіційно наділялася правом позбавлення окремих осіб або окремих груп певних прав [15]. На відміну від Конституції УРСР 1919 р., Конституція України визначає рівність всіх громадян України перед законом незалежно від їх належності до певного класу або соціальної групи. Крім того, Українська держава позбавляється права за будь-яких мотивів позбавити особу або групу осіб певних прав.

Отже, резюмуючи наведене вище, можемо визначити, що з початку ХХ ст. й до часу проголошення незалежності України в актах конституційного характеру, які приймалися в різних суспільно-політичних умовах, принцип рівності знайшов своє закріплення як неодмінна засада повноцінного функціонування держави та суспільства.

За радянської доби принцип рівності перед законом фактично мав формальне значення, оскільки в радянській Україні були масові репресії, які проводилися проти тих, кого бажала знищити радянська влада. Що ж стосується принципу рівності перед законом, закріпленого в Конституції України, то він носить реальний характер і, незважаючи на певні проблеми своєї реалізації на практиці, має реальний вплив на регулювання суспільних відносин, визначає рівний статус кожного громадянина у відносинах із державною владою в Україні.

Конституція України, міжнародно-правові акти, документи, ратифіковані Україною, свідчать про досягнення високого рівня в його розробці і декларуванні. Безумовно, закріплення на конституційному рівні принципу рівності є вагомим

підґрунтям становлення України як демократичної, соціальної та правової держави.

В Основному Законі України закріплено положення про те, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. На державу покладається обов'язок забезпечити права і свободи громадян та гарантувати кожному громадянину рівність перед законом. Таке гарантування здійснюється за рахунок наданих Конституцією України громадянам України можливостей захистити свої права та законні інтереси, зокрема шляхом використання таких засобів захисту прав громадян у публічному управлінні, як звернення громадян, адміністративне оскарження або звернення за захистом порушених прав та інтересів до суду. Крім того, Конституція України виходить із того, що захист прав громадянина може здійснюватися з використанням усіх не заборонених законодавством можливостей. Гарантування та забезпечення дотримання прав громадян покладається в тій чи іншій мірі на всі органи державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб.

Отже, як видно з наведеного, закріплення принципу рівності громадян перед законом на конституційному рівні передбачає не тільки його формальну, текстуальну фіксацію, але і закріплення механізмів реалізації і гарантування цього конституційного принципу.

Література

1. Шевчук С. Принцип рівності у європейському та порівняльному конституційному праві (до рішення Конституційного Суду України у справі про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу) / С. Шевчук // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4(43). – С. 124–134.
2. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия: Некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 2000. – 255 с.
3. Гоббс Т. Левіафан / Т. Гоббс ; пер. з англ. – К. : Дух і Літера, 2000. – 606 с.
4. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02 / А.М. Колодій ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 382 с.
5. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти / В.М. Селіванов. – К. : Ін Юре, 2002. – 724 с.
6. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів / О.О. Шевченко. – К. : Вентурі, 1998. – 176 с.
7. Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера ; пер. з нім. – Львів : Літопис, 2004. – 720 с.
8. Арістотель. Політика / Арістотель ; пер. з давньогр. – К. : Основи, 2003. – 239 с.
9. Цицерон Марк Туллий. О государстве / Марк Туллий Цицерон // Цицерон Марк Туллий. Диалоги: О государстве; О законах ; пер. с лат. – М. : Наука, 1966. – С. 7–88.
10. Погребняк С.П. Основоположні принципи права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / С.П. Погребняк Станіслав Петрович ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2009. – 433 с.
11. Валадес Д. Контроль над властью / Д. Валадес ; пер. с испан. – М. : Идея-Пресс, 2006. – 248 с.
12. Громадянські права. Рішення Верховного Суду США. XX століття ; пер. з англ. / Під ред. М. Гаррісон і С. Гілберта. – К. : Оптима, 2005. – 304 с.
13. Хайек Ф. А. фон. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Ф. А. фон Хайек ; пер. с англ. – М. : ИРИСЭН, 2006. – 644 с.
14. Хрестоматія з історії України: Посібн. для 7-11 кл. серед. шк. / Упоряд.: В.І. Гусев, Г.І. Сургай. – К. : Освіта, 1996. – 334 с.
15. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (березень 1919 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sb7878.ucoz.ru/publ/62-1-0-82>.
16. Конституція (Основний закон) Української соціалістичної радянської республіки від 15 травня 1929 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.html>.
17. Постанова надзвичайного XIV Українського з'їзду рад про затвердження Конституції (Основного закону) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30 січня 1937 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html>.
18. Історія українського права / За редакцією: О.О. Шевченка, – К. : Олан, 2001. – 214 с.
19. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20 квітня 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html>.
20. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. – К. : Сфера, 2002. – С. 9–12.
21. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року // Забезпечення прав людини. Хрестоматія. – К. – Х., 2005. – С. 38–46.
22. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року // Забезпечення прав людини. Хрестоматія. – К. – Х., 2005. – С. 33.
23. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
24. Мельник Р.С. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права / Р.С. Мельник // Право України. – 2015. – № 10. – С. 157–165.

Анотація

Чехович Т. В. Правові та історичні передумови закріплення конституційного принципу рівності громадян перед законом у Конституції України. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню правових та історичних передумов закріплення принципу рівності громадян перед законом в Конституції України як передумови розвитку демократичних засад української держави та суспільства. Показано, що на кожному історичному етапі розвитку права було притаманне своє розуміння рівності. Зокрема, генезис принципу рівності в українському конституційному праві безпосередньо пов'язаний з розвитком ідеї конституціоналізму в період національного відродження.

У статті аналізуються різні історичні етапи в праві України та тогочасне розуміння принципу рівності. В актах конституційного характеру, які приймалися в різних суспільно-політичних умовах, принцип рівності громадян перед законом знаходив своє закріплення як невідмінна засада повноцінного функціонування держави та суспільства. Безумовно, закріплення на конституційному рівні принципу рівності є вагомим підґрунтям становлення України як демократичної, соціальної та правової держави.

Ключові слова: принцип рівності, правова рівність, правова думка, конституційні акти, конституційні принципи.

Аннотация

Чехович Т. В. Правовые и исторические предпосылки закрепления конституционного принципа равенства граждан перед законом в Конституции Украины. – Статья.

Статья посвящена исследованию правовых и исторических предпосылок закрепления принципа равенства граждан перед законом в Конституции Украины как основы развития демократических основ украинского государства и общества. Показано, что на каждом историческом этапе развития права ему было присуще свое понимание равенства. В частности, генезис принципа равенства в украинском конституционном праве непосредственно связан с развитием идеи конституционализма в период национального возрождения.

В статье анализируются разные исторические этапы в праве Украины и понимание принципа равенства того времени. В актах конституционного характера, которые принимались в различных общественно-политических условиях, принцип равенства нашел свое закрепление как непременная основа полноценного функционирования государства и общества. Безуслов-

но, закрепление на конституционном уровне принципа равенства граждан перед законом является весомым основанием становления Украины как демократического, социального и правового государства.

Ключевые слова: принцип равенства, правовое равенство, правовая мысль, конституционные акты, конституционные принципы.

Summary

Chekhovich T. V. Legal and historical prerequisites for the consolidation of the constitutional principle of equality of citizens before the law in the Constitution of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study of the legal and historical preconditions for the consolidation of the principle of equality of citizens before the law in the Constitution of Ukraine as a prerequisite for the development of democratic principles of the Ukrainian state and society. It was shown that at each historical stage of the development of law there was an inherent understanding of equality, in particular, the genesis of the principle of equality in Ukrainian constitutional law was directly related to the development of the idea of constitutionalism during the period of national renaissance.

The article analyzes various historical stages in the law of Ukraine and the contemporary understanding of the principle of equality. In the constitutional acts adopted in various socio-political conditions, the principle of equality of citizens before the law found its consolidation as an indispensable foundation for the full functioning of the state and society. Of course, the principle of equality at the constitutional level is an important ground for the formation of Ukraine as a democratic, social and legal state.

Key words: principle of equality, legal equality, legal opinion, constitutional acts, constitutional principles.